

Sekse(on)gelijkheid in de sport

Een inventariserende studie naar deelname en waardering

Agnes Elling

Zoë van Ginneken

Sekse(on)gelijkheid in de sport

Een inventariserende studie naar deelname en waardering

met ondersteuning van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Agnes Elling & Zoë van Ginneken

Mulier Instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

*Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
+31 (0)30 721 02 20 | www.mulierinstituut.nl
info@mulierinstituut.nl | [@mulierinstituut](https://www.instagram.com/mulierinstituut)*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	7
2.	Resultaten	11
2.1	Sportdeelname mannen en vrouwen in verenigingsverband	11
2.2	Beloningen voor topsporters	15
2.3	Media-aandacht mannen- en vrouwensport	22
2.4	Leiderschapsposities in de sport	23
3.	Conclusies en aanbevelingen	27
3.1	Conclusies	27
3.2	Aanbevelingen	28
	Referenties	31
	Bijlage	35

1. Inleiding

Sport is van oudsher een sterk *gegenderde* activiteit: de deelname en/of betekenissen zijn sterk gerelateerd aan mannelijk/vrouwelijkheid. De meeste sporten werden oorspronkelijk door en voor mannen ontwikkeld, zelfs een sport als turnen, dat vandaag de dag een meer feminien imago heeft. Vrouwen werden aanvankelijk van veel sporten uitgesloten, vooral sporten die gepaard gaan met veel kracht, uithoudingsvermogen en/of fysiek contact. Vanwege deze historische relatie tussen sport en mannelijkheid is sekse-ongelijkheid ook een traditioneel beleidsthema. Zo voerde het ministerie van VWS in het verleden ook actief beleid rondom het thema sekse-ongelijkheid in de sport (o.a. (club)deelname, beeldvorming, bestuurlijke vertegenwoordiging; WVC, 1983, 1990; VWS, 1994, 1996, 2005). Het is echter geen actueel beleidsthema meer, vanuit de argumentatie dat er vandaag de dag weinig verschillen zijn tussen mannen en vrouwen op het gebied van sport en bewegen en dat hierover ook weinig vragen vanuit praktijk- en beleidsorganisaties als NOC*NSF komen.¹

Ontwikkelingen in de (top)sportdeelname van vrouwen

Aan de eerste moderne Olympische Spelen in 1896 mochten vrouwen niet deelnemen; in 1900 waren golf en tennis de eerste sporten op het vrouwenprogramma. Daarna volgden boogschieten, kunstschaatsen, zwemmen, schermen en gymnastiek. Bij de Olympische Spelen van Amsterdam in 1928 deden vrouwen voor het eerst mee aan diverse atletiekonderdelen, maar de 800 meter verdween achteraf weer van het programma tot 1960, terwijl dit onderdeel sinds 1896 op het mannenprogramma staat. Een andere olympische atletiekdiscipline voor mannen van het eerste uur - de marathon - werd pas in 1984 ook een vrouwenonderdeel. Met de toetreding van vrouwen tot het olympisch boksen, namen in Londen 2012 vrouwen en mannen voor het eerst aan evenveel sporten deel. Wel bestonden nog steeds verschillen in het totaal aantal disciplines voor mannen (n=171) en vrouwen (n=139) en was het aantal vrouwen(teams) dat mocht deelnemen in diverse sporten en disciplines lager dan het aantal mannen(teams).²

Dergelijke verschillen in deelnamemogelijkheden tussen mannen en vrouwen in verleden en heden is niet voorbehouden aan topsport, maar geldt ook voor de (competitieve) breedtesport. Hoewel er reeds een langere historie bestaat op het gebied van vrouwenvoetbal die terug gaat tot begin van de vorige eeuw, konden meisjes en vrouwen pas sinds 1971 onder de vlag van de KNVB, dus bij 'reguliere voetbalverenigingen' voetballen. Inmiddels is het meisjes- en vrouwenvoetbal een van de snelst groeiende sporten van Nederland en na hockey de tweede teamsport onder vrouwen. Terwijl het aandeel mannen en vrouwen dat wekelijks aan sport doet, de afgelopen jaren gelijk was of vrouwen zelfs iets actiever waren, liet 2013 voor het eerst weer een traditioneel sekseonderscheid zien (mannen

¹ Ook binnen de huidige beleidsthema's veilig sportklimaat en homo-acceptatie, is geen expliciete aandacht voor sekse, terwijl het hier om sterk gender-geladen onderwerpen gaat, vanuit het perspectief van daders/slachtoffers en betekenisgeving aan mannelijkheid en vrouwelijkheid.

² Van de in totaal 302 onderdelen waren 8 gemengde onderdelen (bijv. in paardrijden, estafettes), 129 disciplines voor zowel mannen als vrouwen (in aparte competities), 2 onderdelen alleen opengesteld voor vrouwen (synchroonzwemmen en ritmische gymnastiek) en 34 alleen voor mannen (o.a. in roeien, schieten en zeilen; Sharp, 2013).

58%, vrouwen 53%).³ In (competitief) verenigingsverband zijn mannen altijd oververtegenwoordigd geweest, maar worden verschillen wel kleiner. In 2014 was een op de drie leden van sportverenigingen vrouw.⁴ Wanneer naar intersecties van geslacht met onder meer opleidingsniveau en etnische achtergrond wordt gekeken, dan blijken vooral meisjes en vrouwen met een niet-westerse etnische achtergrond in relatief geringe mate in (verenigings)sport te participeren (Elling & Selten, 2016). Naast verschillen in (top)sportdeelname bestaan er van oudsher ook verschillen in waardering, waarbij mannelijke topsporters over het algemeen meer (financiële) waardering en media-aandacht krijgen.

Onderzoeksvraag

Tijdens het wetgevingsoverleg 'Sport en Bewegen' van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) op 23 november 2015 werd over de achterstelling van vrouwen in de sport een door Dijkstra en Van Dekken ingediende motie aangenomen.⁵ Het Ministerie van VWS heeft vervolgens het Mulier Instituut verzocht om hiervoor een beperkte inventarisatie uit te voeren, waarin primair verslag wordt gedaan van 1) eventuele verschillen in georganiseerde sportdeelname (naar tak van sport) tussen mannen en vrouwen en 2) mogelijke ongelijke beloning en waardering in de topsport. Naar aanleiding van de derde vraag in de motie, waardoor verschillen in deelname, beloning en waardering zijn ontstaan en hoe deze kunnen worden ingelopen, doen we in deze rapportage tevens kort verslag van de bestaande Nederlandse en internationale literatuur en benoemen we overige relevante onderwerpen met betrekking tot sekse-ongelijkheid in de sport, zoals media-aandacht en leiderschapsposities (bestuurlijk kader, trainers/coaches).

Werkwijze

Om te analyseren in welke takken van sport vrouwen en mannen evenredig deelnemen in clubverband, dan wel onder- of oververtegenwoordigd zijn, en welke ontwikkelingen zich hierin in de afgelopen decennia hebben voorgedaan, is een secundaire analyse uitgevoerd op een bij het Mulier Instituut aanwezig bestand van ledentallen van sportbonden aangesloten bij NOC*NSF. Dit bestand is gebaseerd op de jaarlijks door NOC*NSF uitgebrachte ledentalrapportages. We zullen hierbij uitgaan van de ledencijfers over 2014 en maken onderscheid naar eventuele sekseverschillen onder zowel jeugd als volwassenen. Om een ontwikkeling door de tijd te schetsen, maken wij - waar mogelijk - gebruik van cijfers over 1994, 2004, 2014 van de sportbonden met minimaal 5.000 leden.

Voor de vraag betreffende sekseverschillen in beloning van topsporters in Nederland, hebben we allereerst gekeken naar aantallen mannelijke en vrouwelijke topsporters die een stipendium ontvangen.⁶ Om te achterhalen welke extra inkomsten topsporters ontvangen bovenop of in plaats van

³ Tiessen-Raaphorst & Van den Dool (2015)

⁴ Databestand ledencijfers. Tiessen-Raaphorst & Van den Dool (2015) komen op basis van vragenlijsten onder de bevolking tot een kleiner verschil van 47% mannen tegenover 39% vrouwen dat lid is van een sportvereniging dan NOC*NSF (2015).

⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 2015–2016, 34 300 XVI, nr. 134.

⁶ Topsporters met een A-status die niet of weinig verdienen met hun topsportbeoefening, kunnen aanspraak maken op de - door VWS gefinancierde en door het Fonds voor de Topsporter uitgevoerde - stipendiumregeling, met een maximale leeftijdsafhankelijke, maandelijkse vergoeding.

de stipendiumregeling, zoals sponsorinkomsten, prijzengeld en medaillebonussen bij evenementen, is vervolgens een inventariserende studie uitgevoerd onder een selectie van 32 verschillende (olympische) sporten. Informatie over de inkomsten van mannelijke en vrouwelijke topsporters is verkregen via informanten bij de betreffende nationale bonden. Bij enkele grotere sporten is aanvullend informatie verzameld via openbaar beschikbare toernooidocumentatie en/of overige informanten.

2. Resultaten

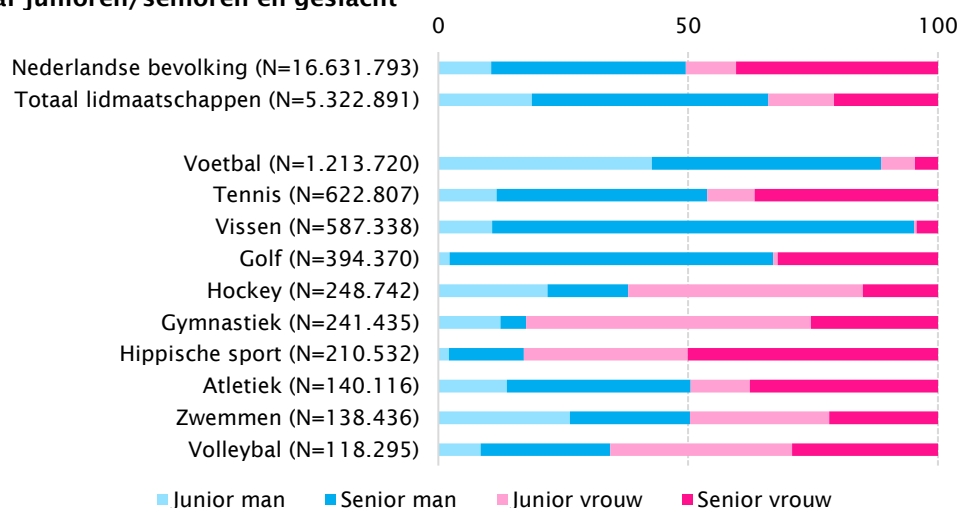
We beginnen dit resultatenhoofdstuk met een analyse van de man/vrouw-vertegenwoordiging in ledenaantallen van sportbonden en hoe deze aantallen in de periode 1994-2014 zijn ontwikkeld. Daarna volgen de resultaten van een empirische analyse naar mogelijke sekseverschillen in de financiële beloningen van topsporters. In paragraaf drie staan we stil bij de media-aandacht voor mannelijke en vrouwelijke topsporters en in de laatste resultatenparagraaf behandelen we nog de vertegenwoordiging van vrouwen in leiderschapsposities in de sport.

2.1 Sportdeelname mannen en vrouwen in verenigingsverband

In 2014 is in totaal een op de drie Nederlanders aangesloten bij een sportbond, waarvan twee derde man (NOC*NSF, 2015). Van twee derde van alle 75 in 2014 bij NOC*NSF aangesloten bonden is minimaal zestig procent van de leden man.⁷ Hiertegenover staan zes sportbonden (8%) waarvan minimaal zestig procent van de leden vrouw is en is bij een kwart (n=18) van de sportbonden de man-vrouw verdeling redelijk gelijk (tussen 40-60 procent).

Opvallend is dat vier van de zes 'vrouwenbonden' tot de tien grootste sportbonden behoren, met allen meer dan 100.000 leden (zie figuur 2.1a). In drie van de tien grootste bonden (voetbal, sportvissen, golf) zijn mannen oververtegenwoordigd. In acht sportorganisaties met minimaal 5.000 leden ligt de oververtegenwoordiging van mannen boven negentig procent: sportvissen, biljart, cricket, luchtvaartsport, schietsport, schaken, autosport en darts (zie figuur 2.1a en figuur 2.1b); de grootste verenigingssport voetbal (89%) zit daar net onder. Sporten met een oververtegenwoordiging van vrouwen zijn hippische sport (83% vrouw), gymnastiek (82%), handbal (71%), volleybal (66%) en hockey (62%). Voor de man/vrouw-verdeling van bonden met minder dan 5.000 leden, zie bijlagefiguur B2.1.

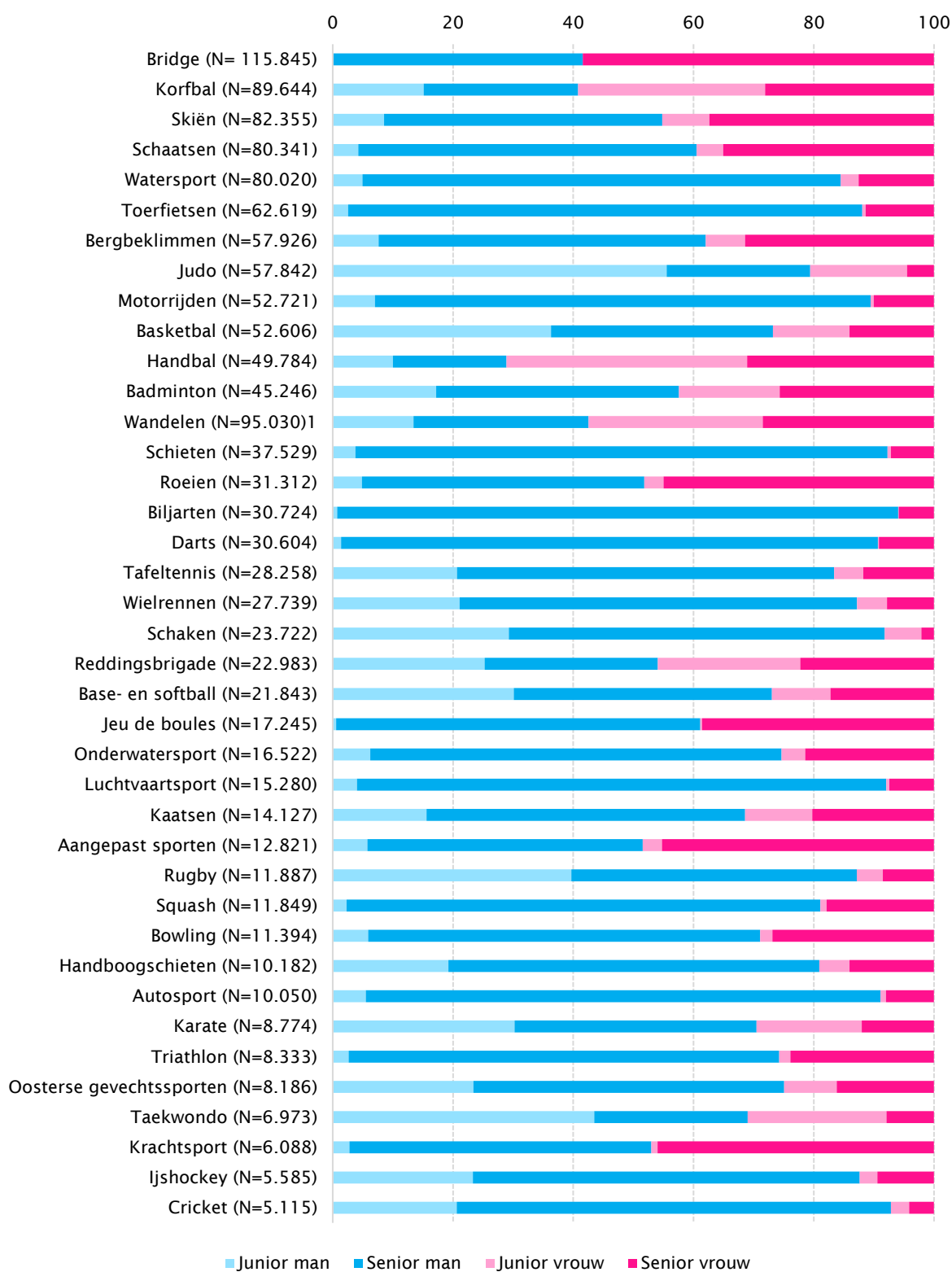
Figuur 2.1a Ledentallen 2014 van de tien grootste sportbonden aangesloten bij NOC*NSF, naar junioren/senioren en geslacht

Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

⁷ De wandelsportbonden KWBN en KNBLO zijn samengevoegd

Figuur 2.1b Ledentallen 2014 van overige sportbonden aangesloten bij NOC*NSF met minimaal 5.000 leden (n=39)¹, naar junioren/senioren en geslacht

¹ Voor wandelen zijn de ledencijfers van de KWBN en de KNBLO samengevoegd.

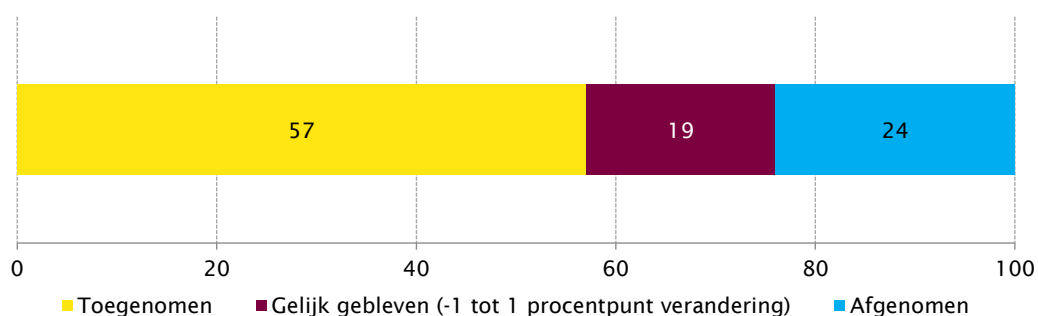
Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Opvallend is dus niet alleen dat er veel meer sporten zijn waar mannen oververtegenwoordigd zijn en de oververtegenwoordiging gemiddeld groter is, maar ook dat dit (met uitzondering van voetbal en vissen) relatief vaak kleinere sporten zijn. Vrouwen sporten niet alleen minder, maar ook minder gevarieerd in clubverband.

Ontwikkelingen 1994-2014

Een *overall* ontwikkeling door de tijd is lastig te geven, want door de jaren heen zijn diverse nieuwe bonden lid geworden van NOC*NSF en in het verleden registreerden niet alle bonden mannelijke en vrouwelijk leden apart, waaronder de grootste (mannen)sportbond KNVB.⁸ Maar op basis van een vergelijking door de tijd van 54 sportbonden⁹ kan vastgesteld worden dat er een trend naar meer seksegelijkheid plaatsvond in de Nederlandse georganiseerde sportdeelname. Meer dan de helft van de bonden kende een groei van het aandeel vrouwen van meer dan een procent. Bij een kwart van de bonden daalde het aandeel vrouwen (zie figuur 2.2). De wekelijkse sportdeelname van vrouwen (12-79 jaar) bleef sinds 2001 ongeveer gelijk op 54 procent, terwijl de mannelijke deelname steeg van 51 naar 58 procent (Tiessen-Raaphorst & Van den Dool, 2014). Dat betekent dat vrouwen relatief vaker in verenigingsverband zijn gaan sporten en mannen juist minder vaak.

Figuur 2.2 Ontwikkeling aandeel vrouwen bij sportbonden NOC*NSF in de periode 1994-2014 (in procenten, n=54)

Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

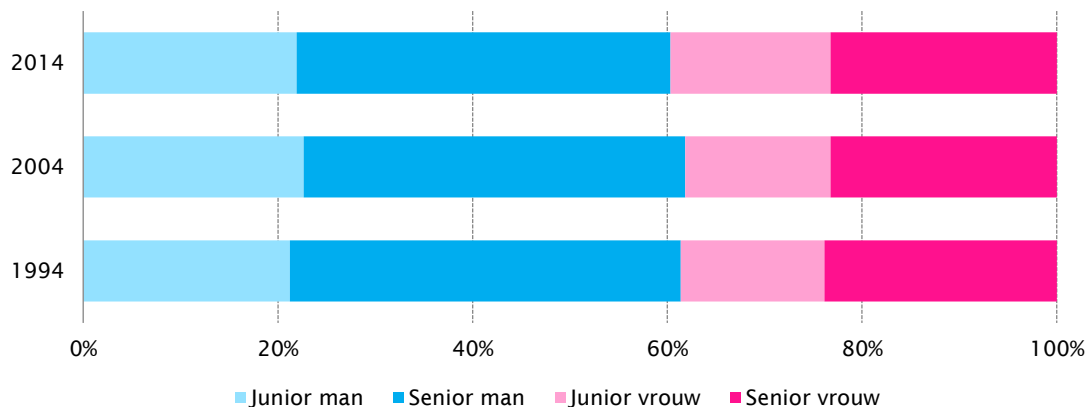
Figuur 2.3 laat zien dat, het totale aandeel meisjes en vrouwen met slechts een procentpunt is toegenomen van 1994-2014¹⁰, als we inzoomen op de tien grootste sportbonden in 2014 (exclusief sportvissen).

⁸ Zo registreerden in 1994 de sportbonden van judo, klimmen, schaatsen, squash, voetbal en watersport hun leden niet naar geslacht.

⁹ Alle bonden van olympische sporten én bonden met meer dan 3000 leden waarvan ten minste in 2004 en 2014 registratie naar geslacht plaatsvond.

¹⁰ Bij de voetbalbond is het jaar 1997 genomen, omdat in 1994 geen uitsplitsing naar geslacht werd geregistreerd.

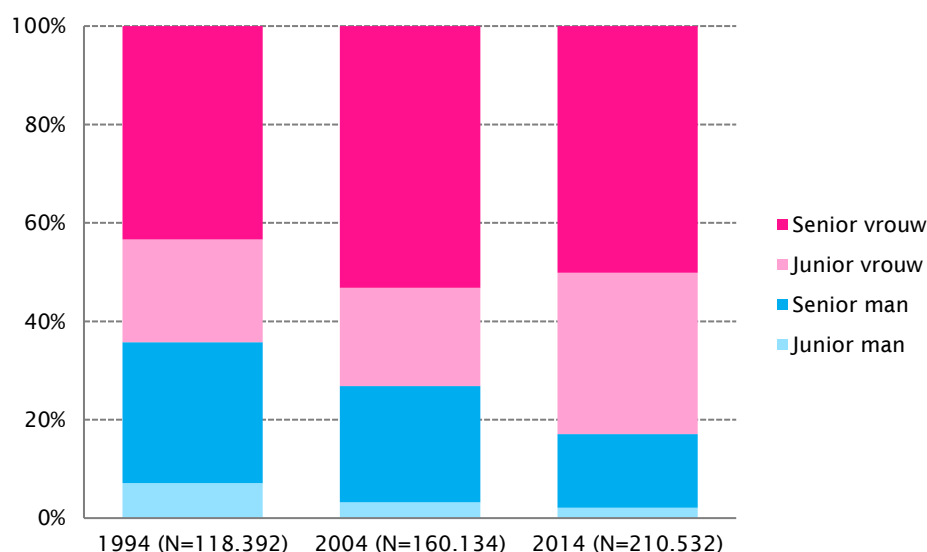
Figuur 2.3 Ontwikkeling man/vrouw verhoudingen van tien grootste sportbonden aangesloten bij NOC*NSF in de periode 1994-2014 (excl. sportvissen), naar leeftijd en geslacht.

Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Naast de voetbalbond (van 4 naar 11 procent vrouwen), feminiseerden ook diverse andere sporten vrij sterk. Soms van ‘mannensport’ naar neutrale sport zoals atletiek (van 37 naar 50 procent vrouwen); van neutrale sport naar ‘vrouwensport’ zoals hockey (van 47 naar 62 procent vrouwen) en volleybal (van 54 naar 66 procent vrouwen) of sporten die nog verder gedomineerd werden door vrouwen, zoals het sterkst gebeurde binnen de hippische sport (groei aandeel vrouwen 64 naar 83 procent; zie ook figuren 2.4 en B2.2a,c,e,g in bijlage). Bij voetbal, hockey, volleybal en hippische sport zijn het bovendien vooral meisjes tot 18 jaar die verantwoordelijk zijn voor de groei, veelal gepaard gaande met een afname onder volwassen mannen. Bij atletiek groeide vooral het aandeel volwassen vrouwen als gevolg van de derde ‘vrouwelijke’ hardloopgolf (Breedveld & Pulles, 2016).

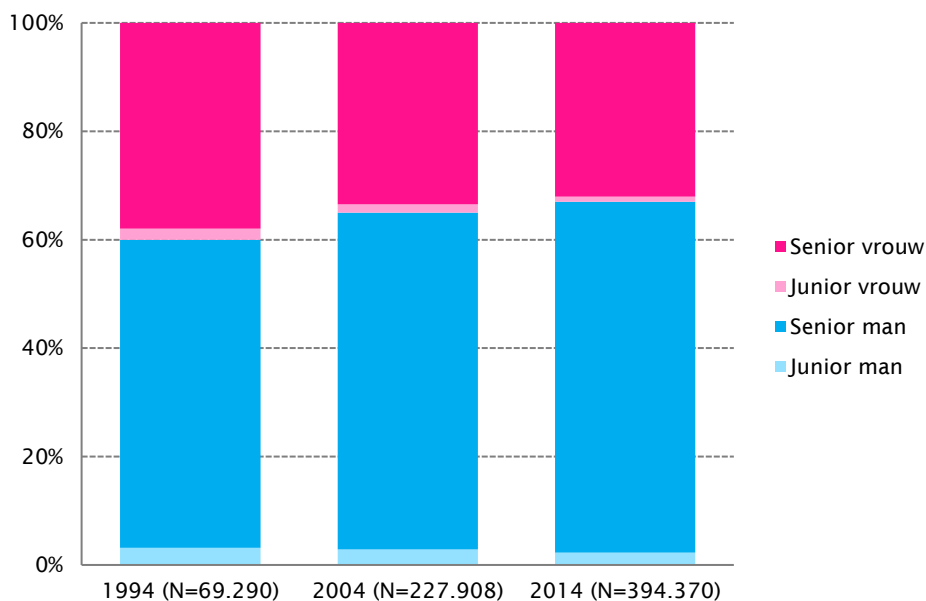
Figuur 2.4 Ontwikkelingen leden hippische sport (KNHS) in de periode 1994-2014, naar leeftijd en geslacht (KNHS)

Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Alleen bij de top tien sporten golf (van 40 naar 33 procent) en in mindere mate bij tennis (van 48 naar 46 procent) was sprake van een daling van het aandeel vrouwen (zie figuur 2.5 en B2.2b in de bijlage). Bij de ‘vrouwensporten’ gymnastiek en bridge en de sekseneutrale sport zwemmen, veranderde de verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke leden in de afgelopen jaren nauwelijks (minder dan een procent).

Figuur 2.5 Ontwikkelingen leden golfsport (NGF) in de periode 1994-2014, naar leeftijd en geslacht (NGF)

Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Naast voetbal, groeide bij vrijwel alle traditionele ‘mannensporten’ met meer dan 90 procent mannelijke leden het aandeel vrouwen, ook al ging het hierbij meestal slechts om enkele procentpunten: *American football*, autosport, biljart, bobsleeën, boksen, krachtsport, kruisboogschieten, motorrijden, rugby, schaken, schietsport, watersport, wielrennen en ijshockey. De sterkste stijging van het aandeel mannen (met meer dan vijf procentpunten) vond plaats in de sporten bowling (+16 procentpunten), badminton (+12 procentpunten), golf, squash en curling (allen +7 procentpunten). Opvallend is dat er geen sporten zijn waar in 1994 het ledenbestand gedomineerd werd door vrouwen (meer dan 60 procent) en in de loop der tijd het aandeel mannen toenam.

2.2 Beloningen voor topsporters

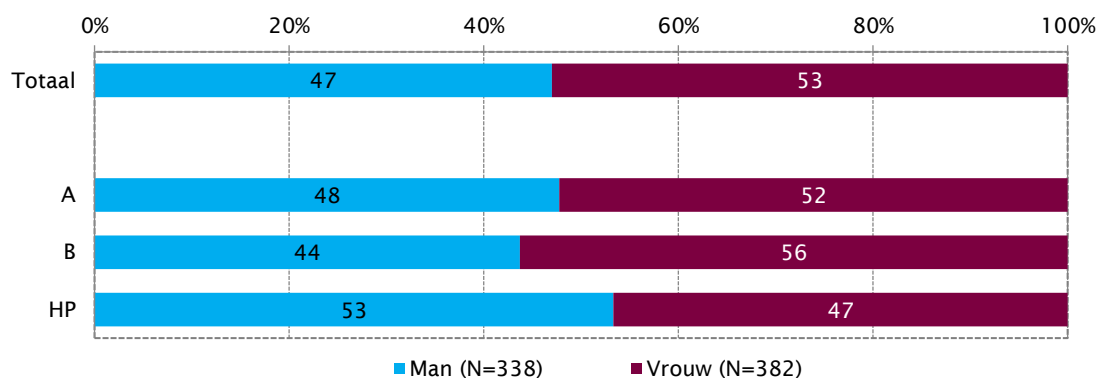
Er is een inventarisatie uitgevoerd naar sekseverschillen in beloning van topsporters in Nederland van een selectie van de dertig grootste olympische sporten. Het gaat hierbij om extra inkomsten die topsporters ontvangen bovenop of in plaats van de stipendiumregeling, zoals sponsorinkomsten, prijzengeld en medaillebonussen bij evenementen. Daarnaast is voor enkele sporten naar het salaris van de sporters gekeken. Allereerst is gekeken naar de man/vrouw verhoudingen onder topsporters.

Mannelijke en vrouwelijke topsporters en olympische prestaties

Naast lidmaatschap van sportverenigingen is gekeken naar eventuele verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke sporters met een topsportstatus, toegekend door NOC*NSF. Het aandeel vrouwen onder de

groep Nederlandse topsporters met een erkende topsportstatus A, B of HP (n=720) is 53 procent (figuur 2.6).¹¹ Twee derde van de statussporters heeft een A-status; het aandeel vrouwen onder deze groep is met 52 procent even groot als onder de gehele groep topsporters met status.

Figuur 2.6 Man-vrouw verdeling onder topsporters met NOC*NSF topsportstatus (A, B, HP)

Bron: Peiling topsporters Topsportklimaatmeting 2015 (NOC*NSF/UU/Mulier Instituut); bewerking Mulier Instituut

Behalve topsporters met een erkende topsportstatus is er een grote groep beroepssporters die geen formele topsportstatus hebben, waaronder vooral voetballers (ongeveer 900; vrijwel alleen mannen) en wielrenners (ongeveer 170 mannen; aantal vrouwen niet bekend, maar aanzienlijk geringer).¹² Daarnaast zijn er ook vele topsporters zonder topsport- of profstatus. Onder andere de handbal-, volleybal- en waterpolomannen verloren hun status in het verleden, evenals talrijke individuele sporters, die een (nieuwe) status ambiëren en ongeveer evenveel trainen en leven als topsporter, vergeleken met topsporters met status.

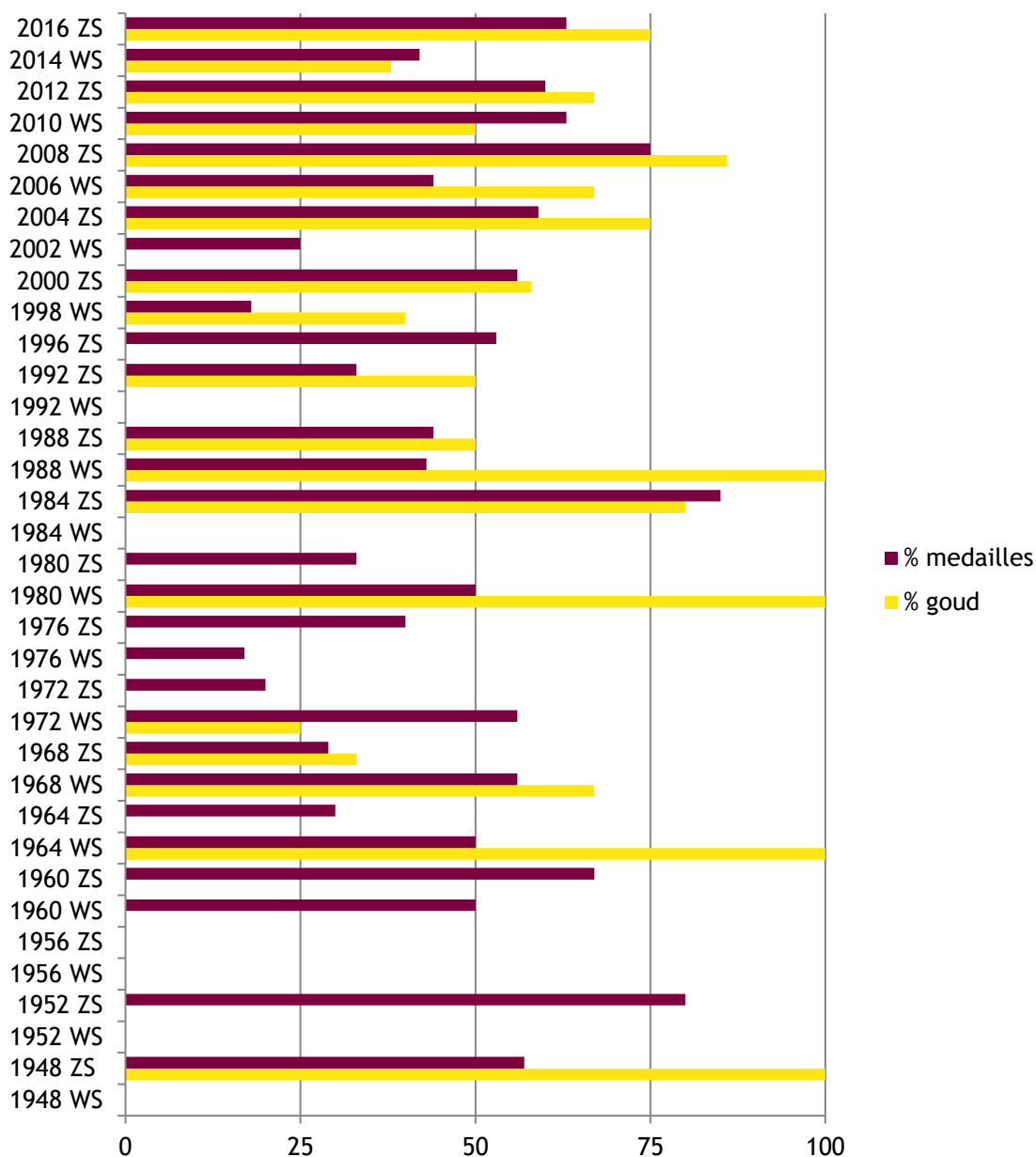
Dat iets meer dan de helft van de statussporters vrouw is, hangt samen met het internationale prestatieniveau, waarin vrouwen relatief goed presteren. Zeker als het gaat om (gouden) olympische medailles, grossieren de afgelopen jaren vooral de Nederlandse vrouwen (zie figuur 2.7). Vooral sinds de

¹¹ Op basis van het topsportersbestanden van NOC*NSF die gebruikt zijn voor de Topsportklimaatmeting 2015 (peildatum 1 april 2015). Vanuit het NOC*NSF worden statussen aan (top)sporters toegekend wanneer zij aan bepaalde eisen voldoen. Sporters die bij de beste acht in hun discipline horen krijgen de A-status, sporters bij de beste 16 maken aanspraak op de B-status. Uitzonderlijke talenten, maken kans op de HP-status; teamsporters komen hiervoor niet in aanmerking. Wanneer het NOC*NSF een status toegekend heeft, kan de sporter gebruik maken van een pakket aan voorzieningen waaronder de stipendiumregeling. Dankzij deze regeling hebben topsporters een inkomen, zodat het voor topsporters mogelijk is een fulltime topsportprogramma uit te voeren. Sporters kunnen een A-status bezitten maar geen aanspraak maken op de stipendiumregeling, bijvoorbeeld wanneer zij zelf voldoende verdienen om in eigen levensonderhoud te voorzien, zoals diverse professionele sporters binnen deze groep.

¹² Informatie via bondsmedewerker. Het aantal vrouwelijke wielersporters is niet bekend omdat zij geen aparte licentie nodig hebben.

succesvolle Olympische Spelen in 2000 in Sydney en het daarna op de geformuleerde top-tien ambitie ingezette topsporbeleid (NOC*NSF, 2010).

Figuur 2.7 Percentage vrouwen van alle en gouden olympische medailles door Nederlandse topsporters, tijdens olympische zomer- (ZS) en winterspelen (WS), periode 1948-2016 (in procenten)

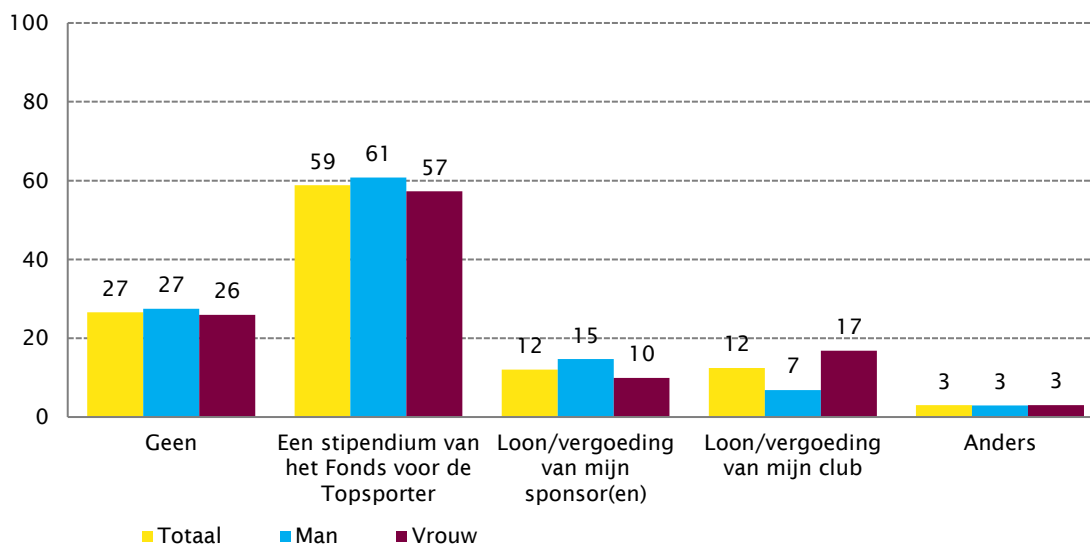

Financiële steun

In figuur 2.8 is te zien dat er geen grote verschillen bestaan in het aandeel mannen en vrouwen dat een maandelijks inkomen als financiële steun voor de topsportactiviteiten ontvangt. De meest opmerkelijke verschillen zijn die met betrekking tot loon/vergoeding van de club. Waar 17 procent van de vrouwen aangegeven heeft loon of vergoeding van de club te krijgen, geldt dit voor slechts 7 procent van de

mannen. Dit verschil is mogelijk deels te verklaren doordat vrouwelijke teamsporters vaker een status hebben dan mannelijke teamsporters (waaronder handbal, voetbal, volleybal, waterpolo). Aan de andere kant hebben mannen vaker loon of een vergoeding vanuit sponsors voor de topsportactiviteiten in vergelijking met vrouwen (respectievelijk 15 en 10 procent).

Figuur 2.8 Maandelijkse inkomsten van Nederlandse topsporters (A, B, HP status) naar geslacht (in procenten, n=233)

Bron: Peiling topsporters Topsportklimaatmeting 2015 (NOC*NSF/UU/Mulier Instituut); bewerking Mulier Instituut

Op basis van informatie verkregen via bondsmedewerkers en (oud)topsporters kan inzicht gegeven worden in beloningen voor topsporters. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen beloningen vanuit de bond, vanuit toernooiorganisaties en vanuit clubs of teams (al dan niet via sponsors).

Prijzengeld sportbonden

Bij vrijwel alle gecontacteerde bonden (n=25) zijn de uitgekeerde beloningen voor goede prestaties bij internationale toernooien (Europese kampioenschappen, wereldkampioenschappen en Olympische Spelen) gelijk voor mannen en vrouwen. In de meeste gevallen betekent dit dat er voor toernooideelnemers, ongeacht sekse, geen geldbedragen te verdienen zijn. Verschillende sportbonden betalen wel (een deel van) de kosten die deelname aan dergelijke toernooien met zich mee brengen. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen mannelijke en vrouwelijke deelnemers.

Alleen de schaakbond KNSB gaf aan verschillende beloningen uit te keren voor mannen en vrouwen. Mannen krijgen in absolute bedragen ongeveer drie keer zo veel betaald in vergelijking met vrouwen. Hierbij moet opgemerkt worden dat vrouwen relatief veel meer betaald krijgen dan mannen wanneer de bedragen gerelateerd worden aan de speelsterkte. Er zijn geen professionele vrouwelijke schakers in

Nederland terwijl er wel professionele mannelijke schakers zijn.¹³ De voetbalbond wilde geen uitspraken doen over de beloningen, maar op basis van berichten in verschillende media kan geconcludeerd worden dat de bondsuitkeringen bij internationale toernooien voor mannen vele malen hoger liggen dan voor vrouwen.

Uitkeringen vanuit bonden voor goede prestaties bij internationale kampioenschappen vormen over het algemeen geen belangrijke inkomstenbron voor topsporters. Dat ligt in diverse sporten anders als het gaat om prijzengeld vanuit toernooiorganisaties.

Prijzengeld toernooiorganisaties

In diverse sporten zoals atletiek, golf, schaatsen en tennis vormen start- en prijzengelden vanuit toernooiorganisaties een belangrijke bron van inkomsten voor topsporters. Voorbeelden van dergelijke toernooien die in Nederland georganiseerd worden zijn hardloopevenementen zoals verschillende marathons (o.a. Amsterdam, Eindhoven, Rotterdam), de KLM Open en Deloitte Open (golftoernooi respectievelijk voor mannen en vrouwen) het schaaktoernooi in Wijk aan Zee, schaatswedstrijden in Thialf (Heerenveen) en het tennistoernooi in Rosmalen. Omdat deze toernooien gehouden worden onder de vlag van de betreffende nationale én internationale bonden, beïnvloeden de daar vastgelegde beleidskaders de beschikbare prijzengelden. Het betreft hier vooral individuele sporten. Bij teamsporten zijn op clubniveau soms ook prijzengelden te verdienen op internationale toernooien (en bij bijvoorbeeld volleybal ook door landenteams).

Bij de helft van de 30 sporten waarover informatie is verkregen, bestaan er volgens de informanten of beschikbare documenten geen verschillen tussen mannen en vrouwen in de eventueel beschikbaar gestelde vergoedingen vanuit Nederlandse en internationale toernooiorganisaties. Bij rugby en taekwondo zijn er voor mannen noch voor vrouwen prijzengelden beschikbaar. Bij de volgende dertien sporten bestaan er wel vergoedingen, maar zijn deze gelijk: alpineskiën, badminton, bridge, gymnastiek, hippische sport, judo, klmsport, korfbal, roeien, schaatsen, tafeltennis, triatlon, zwemmen. Bij de overige vijftien sporten zijn de vergoedingen (zeer) ongelijk en liggen start-/prijzengelden voor mannen bij Nederlandse en/of internationale toernooien hoger: atletiek, basketbal, biljarten, darts, golf, handbal, honk-/softbal, motorsport, schaken, squash, surfen, tennis, volleybal, voetbal en wielrennen. Hieronder gaan we bij enkele sporten nader in op de mate van verschil en op de daarvoor gehanteerde argumenten.

Bij verschillende atletiekwedstrijden wordt prijzengeld uitgekeerd. Dit prijzengeld is niet gelijk voor mannen en vrouwen. Bij wegwedstrijden verschillen de prijzengelden voor mannen en vrouwen aanzienlijk. Verschillen in prijzengeld zijn volgens de informant niet zozeer gebaseerd op de absolute prestaties (gelopen tijd) maar worden veroorzaakt door de prestatiedichtheid van het veld. In baanwedstrijden gaat minder geld om dan in wegwedstrijden. Nederlandse baanwedstrijden kennen

¹³ Anders dan in de meeste takken van sport, kennen mannen geen fysiek-biologische voordelen ten opzichte van vrouwen; alle toernooien staan dan ook open voor mannen én vrouwen. Op grond van de sporthistorie bestaan er echter wel achterstanden voor vrouwen, waardoor er naast open (gemengde) toernooien tevens aparte vrouwenkampioenschappen bestaan.

geen onderscheid in prijzengeld voor mannen en vrouwen. Bij wegwedstrijden krijgen mannen hogere start- en prijzengelden.

De prijzengelden bij golftoernooien liggen internationaal ruim vier keer zo hoog bij toernooien voor mannelijke golfspelers, in vergelijking met vrouwelijke golfspelers. In Nederland wordt voor zowel de mannelijke als de vrouwelijke golfspelers een toernooi georganiseerd dat op de internationale golfkalender staat. Waar het prijzengeld bij de mannen € 1.800.000 bedraagt is onder de vrouwen € 250.000 te verdelen. Het verschil in prijzengeld tussen mannen en vrouwen is bij de Nederlandse toernooien dus nog groter in vergelijking met alle toernooien die op de internationale kalender staan.

Bij het langebaanschaatswedstrijden is de verdeling van start- en prijzengeld gelijk voor mannen en vrouwen, zowel nationaal als internationaal. Bij marathonschaatsen is het start- en prijzengeld vanuit de internationale schaatsunie niet altijd gelijk voor mannen en vrouwen. De Nederlandse schaatsbond heeft dit wel gelijkgesteld voor het marathonschaatsen.

Bij het tennistoernooi van Rosmalen ligt het prijzengeld voor de mannen (€ 604.155) ruim drie keer hoger dan voor de vrouwen (€ 175.690). Dit verschil is groot in vergelijking met tennistoernooien die gehouden worden op de internationale ATP-tour (mannen) en WTA-tour (vrouwen), waar het prijzengeld bij mannen gemiddeld zo'n 25 procent hoger ligt dan bij vrouwen.¹⁴ Ook wanneer we enkel kijken naar toernooien in de categorie waar ook het toernooi van Rosmalen onder valt, dan is het verschil in prijzengeld tussen het mannentoernooi en het vrouwentoernooi in Rosmalen relatief hoog; gemiddeld is het prijzengeld bij dergelijke toernooien bij de mannen bijna tweeënehalf keer zo hoog als bij de vrouwen.

Ook bij enkele andere sporten zijn de verschillen soms aanzienlijk, het prijzengeld in de Champions League voor mannen (voetbal) is duizelingwekkend en ook wielrenners kunnen veel geld verdienen wanneer zij een wedstrijd winnen. Bij beide sporten liggen de prijzengelden voor vrouwelijke winnaars aanzienlijk lager.

Sponsoring en loon

Naast de incidentele, prestatieafhankelijke, financiële steun vanuit de bond en/of toernooiorganisaties is er nog een derde mogelijkheid waar veel sporters geld mee verdienen: sponsoring en loon vanuit een club of team. Bij verschillende sporten gaan internationaal vele miljoenen om, maar ook in Nederland is in bepaalde sporten veel geld te verdienen. Sportclubs willen spelers aan zich verbinden en zijn bereid daar soms veel geld voor te betalen. Daarnaast kunnen zowel individuele als teamsporters, vooral diegenen die veel media-aandacht krijgen, geld verdienen via sponsorcontracten. Over deze club- en sponsorcontracten werd het minst eenvoudig informatie verkregen, mogelijk deels omdat verschillen tussen mannen en vrouwen hier het grootst zijn, de informatie privacygevoelig is én het hier soms om, wettelijk gezien, lastige constructies gaat.

¹⁴ Bij enkele Grand Slam toernooien – Wimbledon en US Open – zijn de prijzengelden zelfs (vrijwel) gelijk.

Mannelijke voetballers in de Nederlandse eredivisie verdienen gemiddeld ongeveer € 250.000 per jaar. De vrouwelijke tegenhangers krijgen niet of nauwelijks betaald.¹⁵ Topspeelsters verdienen volgens ingewijden € 15.000, voor veel speelsters blijft het echter bij een reiskostenvergoeding. FC Twente, ondertussen in grote financiële problemen, en Ajax betalen speelsters een salaris. Volgens ingewijden wordt de gemiddelde selectiespeelster daar met € 9.000 per jaar beloond.

Mannelijke wielrenners kunnen ook goed verdienen door hun sport uit te oefenen. Er zijn echter grote verschillen binnen het wielerpeloton; het jaarsalaris van een bepaalde renner kan het weksalaris van een ploegmaat zijn. Een wielrenner zal niet gek opkijken van salarissen rond de € 100.000. De vrouwelijke collega's moeten het met een aanzienlijk lager salaris stellen. Hoewel de verschillen niet zo extreem zijn als bij het voetbal, verdienen mannen binnen het wielrennen gemiddeld ruim twee keer zo veel als vrouwen.

Onder schaatsers wordt het geld aanzienlijk gelijk verdeeld volgens betrokkenen. Net als bij andere sporten is het salaris van schaatsers voor een groot deel afhankelijk van de mediawaarde (zie ook paragraaf 2.3). Aangezien schaatstoernooien altijd gemengd zijn en de media-aandacht voor vrouwen en mannen beduidend gelijkwaardiger is dan binnen het wielrennen of voetbal, zijn de verschillen in beloning geringer.

Een veel gebruikte constructie in de semiprofessionele sport is het contracteren van sporters door sponsors van teams en/of clubs. Zowel in de hockey- als de handbalwereld wordt deze vorm gebruikt. De financiële vergoedingen voor de mannen liggen gemiddeld hoger dan de inkomsten van hun vrouwelijke collega's. Het is echter niet geheel duidelijk hoe groot de verschillen zijn, mede omdat onkostenvergoedingen betaald worden waarbij ook voor woonruimte gezorgd kan worden. Daarnaast zijn de verschillen binnen een tak van sport aanzienlijk. Vanuit de hockeywereld is bijvoorbeeld bekend dat het budget van hockeyclub Push uit Breda bij het mannenteam in het vorige seizoen € 75.000 was. Dit is evenveel als het inkomen van Kampongspeler Robert Kemperman in dat jaar. Wanneer we echter een beeld schetsen van de inkomsten van de volledige hoofdklasse, de hoogste hockeydivisie in Nederland, krijgen we ook meer inzicht in eventuele verschillen tussen mannen en vrouwen. Het overgrote deel van de clubs waarvan zowel de mannen als de vrouwen in de hoofdklasse acteren, heeft een hoger budget voor het mannenteam beschikbaar dan voor het vrouwenteam. Daarnaast verdienen mannelijke hockeyers individueel meer geld dan vrouwelijke hockeyers. Gezien de prestaties van de mannelijke en vrouwelijke hockeyers op internationaal niveau en de nationale concurrentie in het tophockey kan de vraag worden gesteld waar deze scheefgroei - niet alleen in de hockeywereld - vandaan komt? Een verklaring ligt enerzijds in het feit dat de situatie 'al jaren zo is' en niet verandert, maar de belangrijkste reden is wellicht de aandacht die naar de teams uit gaat. De mannelijke sporters trekken over het algemeen meer toeschouwers dan hun vrouwelijke collega's, krijgen meer aandacht op de televisie en daardoor meer sponsors, die op zoek zijn naar zichtbaarheid willen. In de volgende paragraaf verkennen we deze media-aandacht.

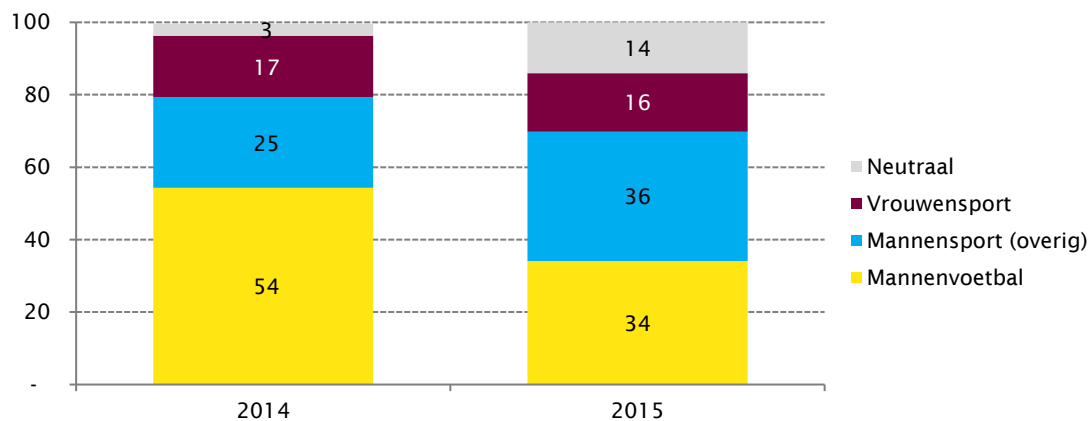
¹⁵ De begroting van de vrouwen van FC Twente bedraagt zeven ton. Ajax heeft meer geld te besteden, ADO Den Haag ongeveer de helft.

2.3 Media-aandacht mannen- en vrouwensport

Nederland vormt geen uitzondering ten opzichte van andere landen waarin onderzoek is gedaan naar de media-aandacht voor mannen- en vrouwensport. Anders dan tijdens de Olympische Spelen, wanneer een groot deel van de media-aandacht uitgaat naar vrouwensport (ongeveer 40 procent), is dit in de 'reguliere' berichtgeving slechts een gering deel (5-15 procent). Bovendien is dit de afgelopen twee decennia nauwelijks veranderd (Cooky, Messner & Hextrum 2013; Schulz 2005; Bruce, Markula & Hovden 2010). In de Nederlandse sportmedia is mannenvoetbal onbetwist koploper, op enige afstand gevolgd door diverse andere professionele mannensporten, waaronder darts, autosport en wielrennen (Knoppers & Elling, 1999; Hover & Elling 2016).

Analyses van het NOS Sportjournaal in de periode mei/juni 2014 en 2015 lieten zien dat ongeveer één op de zes minuten aan vrouwensport wordt besteed en ongeveer drie kwart van de uitzendingen aan mannensport, met name mannenvoetbal (zie figuur 2.9; Elling, Peeters & Stentler, 2016).¹⁶ Het relatief hoge aandeel genderneutrale sportitems in 2015 is met name toe te schrijven aan nieuwsitems met betrekking tot de corruptieschandalen binnen de FIFA, wat ook gerelateerd is aan mannenvoetbal.

Figuur 2.9 Verdeling zendtijd naar geslacht, NOS sportjournaal 5 mei – 6 juni 2014 (N=4 uur 4 minuten 8 seconden) en 6 mei – 13 juni 2015 (N=4 uur 47 minuten 24 seconden) (in procenten)

Bron: Media-analyse NWO project Van voetbalvrouwen tot vrouwenvoetbal: Mulier Instituut (Elling, Peeters & Stentler, in wording); secundaire analyse

Het hoge aandeel mannenvoetbal in de geanalyseerde periode in 2014, is mede gerelateerd aan het wereldkampioenschap (12 juni - 13 juli) in Brazilië, waarvoor de voorbereiding van het Nederlands elftal op 7 mei begon. Eerder vonden Knoppers & Elling (1999) dat in twee 'reguliere' weken in november 1997 meer dan de helft van de totale sportberichtgeving op televisie (56%) en in drie landelijke dagbladen (51%) aan mannenvoetbal besteed werd en vijf procent aan alle vrouwensport gezamenlijk.

¹⁶ Het NOS Sportjournaal is van de publieke omroep. Wanneer ook gegevens van commerciële zenders geanalyseerd zouden worden zijn de man-vrouw verdelingen waarschijnlijk nog ongelijker, aangezien mannensport beter verkoopt.

Mogelijk is de aandacht voor vrouwensport gegroeid, maar een exacte vergelijking is lastig te maken, omdat de onderzochte perioden verschillen, evenals het aanbod aan sporttoernooien en -prestaties in de betreffende perioden.

Naast voetbal kregen vooral wielrennen, tennis en hockey relatief veel media-aandacht (> 10 minuten) in beide onderzochte perioden. Bij voetbal en wielrennen ging het vrijwel alleen om mannen; bij tennis en hockey was de aandacht evenwichtiger. Opvallend was de relatief grote aandacht (vooral 2015) voor vrouwenatletiek, vanwege de prestaties van Dafne Schippers. Voor handbal was in beide perioden ook (in beperkte mate) aandacht, maar alleen voor de mannen.

Uit de resultaten blijkt dat mannenvoetbal altijd nieuwswaardig is en ook de mannenevenementen in wielrennen, basketbal en autosport hoog op de agenda van de sportmedia staan, ook als Nederlandse sporters niet goed presteren. Prestaties van vrouwelijke sporters krijgen in de meeste sporten pas aandacht wanneer Nederlandse sporters internationaal presteren. Positieve uitzonderingen zijn tennis, schaatsen en hockey, waar internationale toernooien voor mannen en vrouwen ook gelijktijdig plaatsvinden. In tennis (Grand Slams) krijgen ook vrouwen relatief veel aandacht, ongeacht of Nederlandse sporters goed presteren en in schaatsen en hockey presteren zowel Nederlandse mannen als vrouwen op internationaal hoog niveau.

Behalve het kwantitatieve sekse-onderscheid in de media-waardering van topsporters, bestaan er ook kwalitatieve verschillen, waaronder een sterkere trivialisering van vrouwelijke topsporters door onder meer seksualisering, meer aandacht voor afhankelijkheid van mannen (coach/vader/partner) of emotionele labiliteit (bijv. Bruce, 2013; Knoppers & Elling, 1999).

Naast verschillen in absolute prestatie - 'mannen zijn beter' - werden verschillen in media-aandacht genoemd als een van de verklarende factoren voor ongelijke verdiensten van mannelijke en vrouwelijke topsporters. Deze verschillen in media-aandacht zouden op hun beurt weer deels verklaard worden door 'publieke interesse'. Eerder onderzoek heeft laten zien dat ook onder meer lange historische tradities en de geringe aanwezigheid van vrouwen binnen de sportmedia hieraan debet zijn (bijv. Knoppers & Elling, 2005; Bruce, Markula & Hovden 2010; Cooky, Messner & Hextrum 2013). Naast sportdeelname, financiële beloning en media-aandacht, is leiderschap een van de belangrijkste deelthema's als het om sekse-ongelijkheid in de sport gaat.

2.4 Leiderschapsposities in de sport

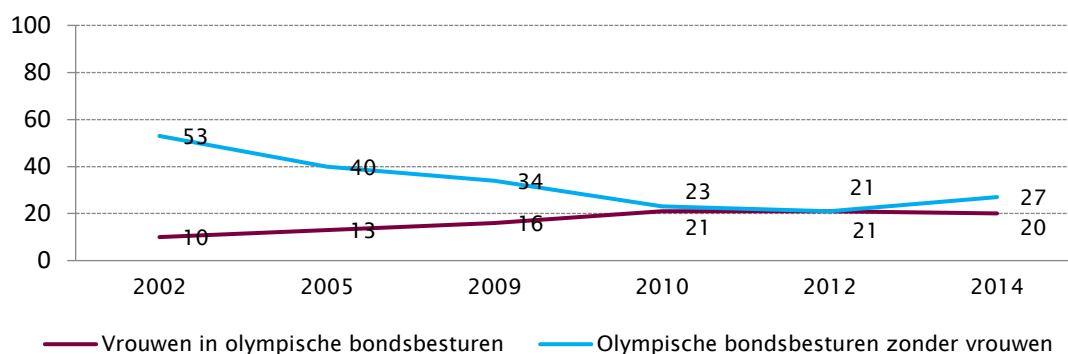
De ondervertegenwoordiging van vrouwen in uitvoerende en besluitvormende functies op de hoogste nationale en internationale niveau's (coaches, management, bestuur) vormt de laatste jaren een van de belangrijkste thema's in internationaal beleid en onderzoek (o.a. Council of Europe, 2014; European Commission, 2013, 2014; Loughborough Centre for Olympic Studies and Research, 2010; Pfister, 2011). In Nederland worden cijfers over de man/vrouw verhoudingen in verschillende posities van leiderschap niet systematisch verzameld. Wel bestaat er mede op basis van persoonlijke initiatieven en internationale monitoring (zie www.sydneyscoreboard.com) een overzicht van de ontwikkeling van de vertegenwoordiging van vrouwen in landelijke sportbesturen van olympische sportbonden (zie Elling, 2014).

Bestuur en directie

In 2014 lag het aandeel vrouwen in alle Nederlandse bondsbesturen op 17 procent. De vertegenwoordiging van vrouwen in besturen van nationale sportbonden, bleef lange tijd ver achter bij hun sportdeelname in verenigingsverband. Zo vormden vrouwen tien procent van alle bondsbestuurders van Nederlandse sportbonden met olympische disciplines in 2002, terwijl het aandeel vrouwelijke leden van deze bonden 34 procent bedroeg. Tot 2010 steeg dit aandeel vrouwelijke olympische bondsbestuurders tot 21 procent, daarna stagneerde dit, waarschijnlijk mede omdat er niet langer actief beleid werd gevoerd (zie figuur 2.10). Tegelijkertijd daalde ook het aandeel olympische sportbonden zonder vrouwen in hun hoofdbestuur van meer dan de helft in 2002 tot een vijfde in 2012, maar waren er in 2014 weer meer bondsbesturen zonder vrouwen (27%; zie figuur 2.10).

Onder niet-olympische sportbonden ligt het aandeel vrouwelijke bestuurders gemiddeld lager (14% in 2012 en 2014); bijna de helft van deze bonden heeft geen enkele vrouw in het hoofdbestuur. Anders dan olympische sporten hebben zij niet of nauwelijks te maken met internationale druk (vanuit het IOC) om te veranderen.

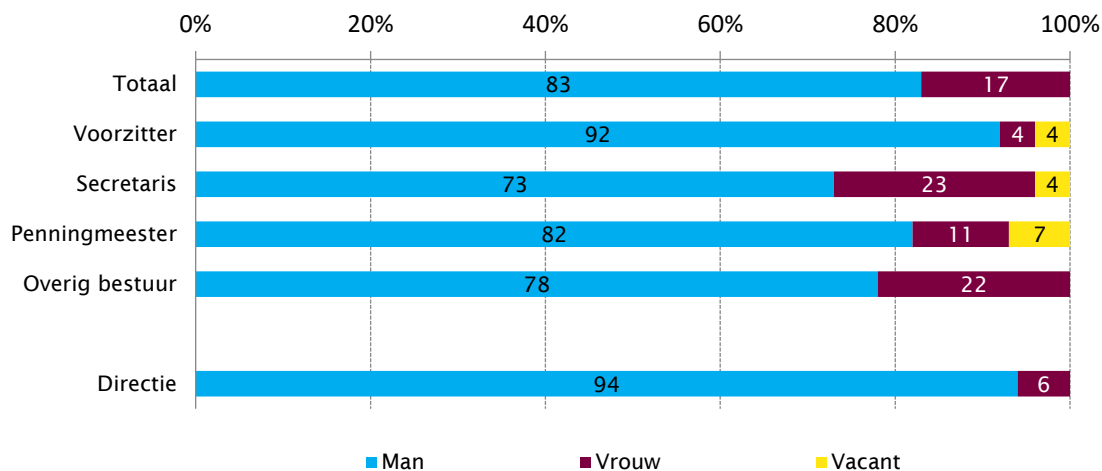
Figuur 2.10 Ontwikkeling aandeel vrouwen in bondsbesturen olympische sporten in de periode 2002-2014 (in procenten, N=29)

Bron: Mulier Instituut; data seksediversiteit bondsbesturen 2002-2014 (zie ook Elling, 2014)

Daarnaast zijn er grote verschillen tussen bonden. Over het algemeen kennen bonden met een groter percentage vrouwelijke leden, ook een hoger aandeel vrouwelijke bestuurders, maar is de ondervertegenwoordiging ten opzichte van hun ledenverhouding groter dan bij bonden met een lager percentage vrouwelijke leden. Bij de bonden van tien olympische sporten met minimaal veertig procent vrouwen (gemiddeld 59 procent vrouwelijke leden) was in 2012 het aandeel vrouwelijke bondsbestuurders een kwart (26%). Bij de overige negentien olympische bonden - met gemiddeld 15 procent vrouwelijke leden - was 18 procent van de bestuurders vrouw. Onder de groep voorzitters van bondsbesturen en onder (technisch) directeuren is een nog grotere dominantie van mannen; het aandeel vrouwen ligt rond de vijf procent (zie figuur 2.11). De vertegenwoordiging van vrouwen is met bijna een kwart het hoogst onder secretarissen en overige bestuursleden.

Figuur 2.11. Seksediversiteit in bondsbesturen en directies in 2014, naar functie (N=75)

Bron: Mulier Instituut; data seksediversiteit bondsbesturen 2002-2014 (zie ook Elling, 2014)

Trainers

Een andere groep belangrijke leidinggevendenden in de sport, vormen de trainers. Onder de groep top(talent)trainers is het aandeel vrouwen twaalf procent (NOC*NSF, cijfers Topsportklimaatmeting, 2015). Over lagere groepen trainers/coaches bestaan geen concrete actuele cijfers, maar naar verwachting zijn deze minder scheef. Zo is het aandeel vrouwen in de relatief nieuwe functie van (lokaal verbindende) buurtsportcoaches 43 procent (Ulles e.a., 2014). In de begeleiding van jeugd in veel takken van sport zijn vrouwen nog vaak volop zichtbaar, terwijl ze op de hoogste wedstrijdniveaus van zowel mannen als vrouwen vrijwel afwezig zijn.

Organisatiestructuren en -culturen

Naast geringe specifieke monitoring van man/vrouwverhoudingen in de organisatie van sport, wordt er momenteel nauwelijks meer verklarend onderzoek gedaan naar voortdurende expliciete en impliciete vormen van genderongelijkheid in de organisatiestructuren en -culturen in het bewegingsonderwijs en de (verenigings)sport (zie bijv. Van Amsterdam et al, 2012; Claringbould, Knoppers & Jacobs, 2015; Marktplan/E-quality, 2006; Van Selm, A & Jagmohansingh, 2006).

Vanuit de lokale en landelijke politiek ontstond in het verleden regelmatig ophef over specifieke maatregelen voor (migranten)vrouwen, bijvoorbeeld aparte zwembaden en werden dergelijke vormen van doelgroepenbeleid geschrapt (zie ook Elling, 2005). Uit genderbudgetanalyses bij verschillende Nederlandse gemeenten blijkt dat de algemene overheidsinvesteringen in de sport vooral ten goede komen aan de clubsportdeelname van jongens en mannen (Marktplan/E-quality, 2006). Ook de investeringen voor het VWS-programma Alle Jeugd door Sport 2005-2010 bleken voornamelijk meer clublidmaatschappen onder jongens (van niet-westerse etnische herkomst) op te leveren (Hoekman e.a., 2011). Ook bleek uit monitoring van het Rotterdamse schoolsportstimuleringsproject *Challenge 010* dat in het eerste en tweede schooljaar respectievelijk 74 procent en 63 procent van de deelnemende leerlingen jongens waren (Van Eekeren e.a, 2015), terwijl niet-westerse migrantenmeisjes het minst participeren in sport (Elling & Selten, 2016). Het is daarom van belang om alert te blijven in hoeverre aandacht en geld voor 'de sport' niet impliciet vooral naar jongens en mannen gaat en is het van belang nader onderzoek te blijven doen naar dergelijke minder expliciete aspecten van sekse-ongelijkheid. Door de traditionele verbondenheid van (top)sport met mannelijkheid en het feit dat mannen in de

meeste takken van sport fysieke voordelen hebben (sporten zijn door en voor mannen uitgevonden) en dus in absolute zin beter presteren, is het doorbreken van bestaande sekse-ongelijkheden in sport een veelal lastig, met weerstand gepaard gaand, en traag proces. Zeker als deze vormen van ongelijkheid minder expliciet zijn dan in het verleden.

3. Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

In Nederland is er vrijwel geen sekseonderscheid meer in de algemene deelname aan sportactiviteiten: jongens en meisjes, mannen en vrouwen doen ongeveer even veel aan sport (Tiessen-Raaphorst en Van den Dool, 2013). Ook in de topsport hebben Nederlandse vrouwen zich in het verleden, maar zeker sinds de succesvolle Olympische Spelen van Sydney 2000, duidelijk gemanifesteerd: zij zijn verantwoordelijk voor de meeste (gouden) olympische medailles. De media besteden ook aandacht aan deze succesvolle sportvrouwen. Zelfs het meisjes- en vrouwenvoetbal wordt steeds meer als ‘gewone’ sport beschouwd. Mede om deze redenen is sekse-ongelijkheid in de (top)sport geen actueel beleidsonderwerp binnen het huidige kabinetsbeleid en vindt, met uitzondering van uitsplitsing naar geslacht op algemene kernindicatoren, geen specifieke beleidsmonitoring op het gebied van gender en sport plaats. Betekent dit dat genderongelijkheid in de sport niet meer bestaat en er ook geen specifieke beleidsaandacht of nader onderzoek nodig is? Op grond van de resultaten van de voorliggende analyse, stellen wij vast dat er zeker ook in de Nederlandse (top)sport veel positieve ontwikkelingen zijn en er steeds vaker sprake lijkt van gelijke behandeling van mannen en vrouwen. Tegelijkertijd kan worden geconcludeerd dat binnen de verenigingssport en topsport nog wel degelijk sprake is van genderongelijkheid, waarbij vooral mannen zich vaker in de meer geprivilegieerde posities bevinden, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin.

- Twee op de drie Nederlanders aangesloten bij een sportbond is van het mannelijk geslacht en bij twee derde van de sportbonden zijn mannen (sterk) oververtegenwoordigd met meer dan 60 procent. Bij een kwart van de sportbonden is de verdeling redelijk gelijk (40-60 procent) en bij acht procent zijn vrouwen met meer dan zestig procent oververtegenwoordigd. De meeste ‘vrouwensporten’ horen echter tot de tien grootste bonden (hockey, gymnastiek, hippische sport en volleybal) en bij de meeste traditionele ‘mannensporten’ groeide het aandeel meisjes en vrouwen in de afgelopen twee decennia (o.a. voetbal, wielrennen, schaken, biljart, schietsport). Bij golf en squash steeg de oververtegenwoordiging van mannen.
- Onder de groep topsporters met een officiële status van NOC*NSF (A, B, HP) zijn evenveel mannen als vrouwen en zij maken ook evenredig gebruik van de bestaande stipendiumregeling en/of ontvangen (extra) financiële vergoedingen via hun club en/of sponsor. Onder de groep professionele sporters (vooral voetballers en wielrenners) is het aandeel vrouwen beperkt.
- De eventueel door bonden beschikbare gestelde prijzengelden zijn over het algemeen gelijk voor mannen en vrouwen. De te verdienen start-/prijzengelden via wedstrijdorganisaties zijn over het algemeen (sterk) in het voordeel van mannen. Zeker bij sterk gecommercialiseerde sporten (golf, hardlopen (marathon), tennis, wielrennen en voetbal) zijn verschillen in beloningen tussen mannen en vrouwen aanzienlijk. Informatie over de door sportclubs en/of sponsors uitgekeerde vergoedingen/lonen aan topsporters was het minst toegankelijk en onduidelijk; veel informanten konden of wilden hierover geen uitspraken doen. De resultaten laten wel zien dat mannen ook hier over het algemeen beduidend meer verdienen, ook al gaat het om sporten met een sterke oververtegenwoordiging van vrouwen en presteren vrouwen internationaal op minstens gelijkwaardig niveau (bijv. handbal, hockey).

- Verschillen in media-aandacht werden als belangrijke verklaring gezien voor de gevonden verschillen in financiële waardering. Recent nationaal en internationaal onderzoek laat zien dat vrouwensport inderdaad beperkt aandacht krijgt (5-15%) in ‘reguliere’ (niet-olympische) perioden en dat hier in de afgelopen decennia weinig in lijkt veranderd. De meeste media-aandacht is ‘gereserveerd’ voor mannenvoetbal en andere (professionele) mannensporten zoals wielrennen en formule 1; bij tennis, schaatsen en hockey is de aandacht evenwichtiger. In de meeste sporten krijgen vrouwen vrijwel alleen aandacht als nationale sporters internationaal presteren.
- Een van de belangrijkste (inter)nationale thema’s van sekse-ongelijkheid in de sport is de ondervertegenwoordiging van vrouwen in hogere leidinggevende en besluitvormende functies in de sport, als trainer/coach, bestuurder en manager. In het eerste decennium steeg het aandeel vrouwelijke bondsbestuurder van de olympische sportbonden (met bijna vier op de tien vrouwelijke leden), van tien naar twintig procent. Ook daalde het aandeel bonden zonder vrouwelijke bestuurders van de helft naar een kwart. Daarna trad stagnatie op. Onder de niet-olympische bonden liggen de man/vrouwverhoudingen schever. Onder topcoaches is het aandeel vrouwen twaalf procent.

3.2 Aanbevelingen

Op basis van de uitkomsten pleiten wij voor **heragerendering van gender in beleid en onderzoek op het gebied van sekse(on)gelijkheid in de sport**. Dat hiervoor brede ondersteuning bestaat, bleek onder meer uit de grote belangstelling voor een door Kennis Centrum Sport georganiseerde expertmeeting over dit onderwerp op 29 juni 2016, waarbij ook veel ‘topvrouwen’ uit onder meer (inter)nationale bestuurs- en beleidsposities aanwezig waren, die een grote diversiteit aan (sport)organisaties vertegenwoordigen.¹⁷

Naast actief beleid en monitoring op meer kwantitatieve aspecten van ongelijkheid (deelname, vertegenwoordiging en waardering), pleiten we tevens voor meer aandacht voor achterliggende, begrijpende en verklarende aspecten in sportstructuren en -culturen (o.a. genderverdeling publieke investeringen; werving- en sollicitatieprocedures; arbeidsculturen; beeldvorming).

De vier meest urgente actiepunten zijn:

- Maak kennisdossier gender en sport

Er is nu geen eenduidige plek waar informatie over gender en sport systematisch verzameld wordt en publiek beschikbaar is. Dit is gefragmenteerd het geval bij het Sociaal en Cultureel Planbureau, Atria, NOC*NSF, het Mulier Instituut en Kenniscentrum Sport. Het gaat hierbij niet alleen om cijfers ten aanzien van kernindicatoren als (club)sportdeelname, maar ook over topsport (o.a. verdiensten en media-aandacht), overheidsinvesteringen en kader (technisch/bestuurlijk) en de betekenis van sport in

¹⁷ (Inter)nationale sportorganisaties en sportbonden (NOC*NSF, Sport & Zaken, WOS, Krajicek Foundation, VSG; KNVB, NBB (basketbal), NeVeBo; EHF, FBSV), gemeenten/gemeentelijke sportorganisaties (Gemeente Tilburg, Gemeente Utrecht, VSU, Sportadviesraad Den Haag/SWSDH); onderzoek-/onderwijsinstellingen (UU, RUN, HvA, Windesheim, Mulier Instituut); kennisinstututen (KCS, Atria, LKCA); vrouwenorganisaties (LNVS, Women Win, Dag van de Vrouwen); sportbedrijven (SMTI, HFU).

relatie tot de algemene beeldvorming over mannelijkheid en vrouwenlijk en bredere maatschappelijke emancipatie (oa onderwijs, arbeid).

- Benoem gender als belangrijke analysecategorie in sportbeleid en -onderzoek

In het (top)sportbeleid lijkt nog geenszins sprake te zijn van *gendermainstreaming*, waarbij in belevingsvorming en -uitvoering sprake is van bewustzijn van sekse-ongelijkheid en het toetsen van (in)directe consequenties van beleidsmaatregelen in relatie tot het creëren dan wel reproduceren van ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Daarom is het van belang hier expliciet aandacht voor te blijven vragen in (monitoring)onderzoek en beleid in de (top)sport.

- Heropen beleid gericht op vergroten aandeel vrouwen in leidinggevende posities

Vanaf 2010 - toen aandacht voor gendergelijkheid geen deel meer uitmaakte van het nationale sportbeleid - stagneerde de tot dan ingezette progressie van het aandeel vrouwen op de hoogste bestuurlijk posities in de Nederlandse sport.¹⁸ Includeer andere leidinggevende en besluitvormende posities binnen sportbonden en andere nationale sportorganisaties (directie, management, topcoaches) in monitoring en beleid.

- Stimuleer evenredige media-aandacht vrouwensport

Media hebben een belangrijke invloed op de beeldvorming van mensen, ook in relatie tot sport. Exclusief profvoetballers en wielrenners is de helft van de Nederlandse topsporters (met een A,B, of HP status) vrouw. Maar met uitzondering van enkele grote evenementen zoals de Olympische Spelen, krijgt vrouwensport in 'reguliere' perioden slechts in geringe mate aandacht, ook in het sportnieuws van de publieke omroep. Vanuit dit perspectief en gezien de ondervetegenwoordiging van vrouwen aan de top in de sport, is het relevant om in breder emancipatiebeleid (OCW) ook sport te onderkennen als belangrijke maatschappelijke sector.

¹⁸ In het kader van de nieuwe sportagenda, verbindt NOC*NSF (2016) zich via de doorontwikkeling van de Code Goed Sportbestuur en de Minimale Kwaliteitseisen aan het inzetten op meer (gender)diversiteit in besturen.

Referenties

Amsterdam, N. van, Knoppers, A.E., Claringbould, I.E.C. & Jongmans, M.J. (2012) It's just the way it is..." or not?" How physical education teachers categorize and normalize differences. *Gender and Education*, 24(7), 783-798.

Breedveld, K. & Pulles, I. (2016) Deelname. In K. Breedveld & P. Hover (red) *Atletiek in Nederland: Lopen, werpen en springen in beweging* (pp. 47-67). Nieuwegein: Arko Sports Media.

Bruce, T. (2013) Reflections on communication and sport: On women and femininities. *Communication & Sport*, 1(1-2), 125-37.

Claringbould, I., Knoppers, A., Jacobs, F. (2015) Young athletes and their coaches: disciplinary processes and habitus development. *Leisure Studies*, 34(3), 319-334.

Cooky, C., M.A. Messner, and R.H. Hextrum (2013) Women Play Sport, But Not on TV: A Longitudinal Study of Televised News Media. *Communication & Sport*, 1(3), 203-30.

Council of Europe (2014) *Gender equality strategy 2014-2017*. Brussel: Council of Europe.

Van Eekeren, F., B. Dijk en S. van den Hombergh (2015) *Tweede seizoen Challenge010: Resultaten van een schoolsportprogramma*. Rotterdam: Stichting De Verre Bergen

Elling, A. (2005) Het zwembad. De Hollandse Dames Zwemclub, de islamitische Waterlelies en de vraag van wie het zwembad is. In I. Hoving, H. Dibbits & M. Schrover (red.) *Veranderingen van het alledaagse 1950-2000* (pp. 227-248). Den Haag: SDU.

Elling, A. (2014) *Ontwikkeling genderdiversiteit sportbesturen 2002-2012: factsheet*. Utrecht: Mulier Instituut

Elling A (2015) Sportjournalistiek: ook steeds meer over en door vrouwen!? In Brink C van den, Klippus H, Stouwdam H, Volkers J & Wieldraaijer E (red) *En... wat ging er door je heen. Ontwikkeling van de Nederlandse sportjournalistiek* (pp. 183-190). Deventer: Dam.

Elling, A. Peeters, R. & Stentler, L. (in wording) Tussen nieuwe heldinnen, voetbalbabes en lerende amateurs. In M. Prange & M. Oosterbaan (red) *Van voetbalvrouwen tot vrouwenvoetbal*. Amsterdam: Atria.

Elling, A. & Selten, I. (2016) *Werkzame elementen sportstimulering jongeren*. Factsheet 2016/3. Utrecht: Mulier Instituut.

European Commission (2013) *Women and men in leadership positions in the European Union 2013: A review of the situation and recent progress*. Brussel: European Commission.

European Commission (2014) *Gender equality in sport. Proposal for strategic actions 2014 - 2020*. Brussels: European Commission.

Hoekman, R., Elling, A., Roest, J-W van der, Rens, F. van (2011). *Opbrengsten van Meedoen: eindevaluatie programma Meedoen Alle Jeugd door Sport*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Hover, P & Elling, A. (2016) Topatletiek. In K. Breedveld & P. Hover (red) *Atletiek in Nederland: Lopen, werpen en springen in beweging* (pp. 158-200). Nieuwegein: Arko Sports Media.

Knoppers, A. & Elling, A. (1999) *Gender, etniciteit en de sportmedia: een inventarisatie van 'reguliere' en Olympische berichtgeving*. Tilburg: KUB (VTW)/Utrecht: UU (CBM).

Knoppers, A. and Elling, A. (2004) "We do not engage in promotional journalism": Discursive strategies used by sport journalists to describe the selection process. *International Review for the Sociology of Sport* 39(1), 57-73.

Loughborough Centre for Olympic Studies and Research (2010) *Gender equality and leadership in Olympic bodies. Women, leadership and the Olympic movement 2010*. Lausanne: IOC/ Loughborough University.

Markula, P., Bruce, T. and Hovden, J. (2010) Key themes in the research on media coverage of women's sport. In T. Bruce, J. Hovden and P. Markula (eds.) *Sportswomen at the Olympics: A global content analysis of newspaper coverage* (pp.1-18). Rotterdam: Sense publishers.

Marktplan/E-quality (2006) *Doelgericht begroten in de sport Gender Budget Analyse bij zes gemeenten*. Marktplan/E-quality

NOC*NSF (2015) *Ledental NOC*NSF over 2014*. Arnhem: NOC*NSF.

NOC*NSF (2010). *Nederland in de top 10*. Arnhem: NOC*NSF.

NOC*NSF (2016) *Sport inspireert. Sportagenda 2016*. Arnhem: NOCNSF.

Pfister, G. (2011). *Gender equality and (elite) sport*. Strasbourg: EPAS.

Sharp (2013) *Women in the Olympic and Paralympic Games. An analysis of participation and leadership opportunities*. Ann Arbour: Sharp.

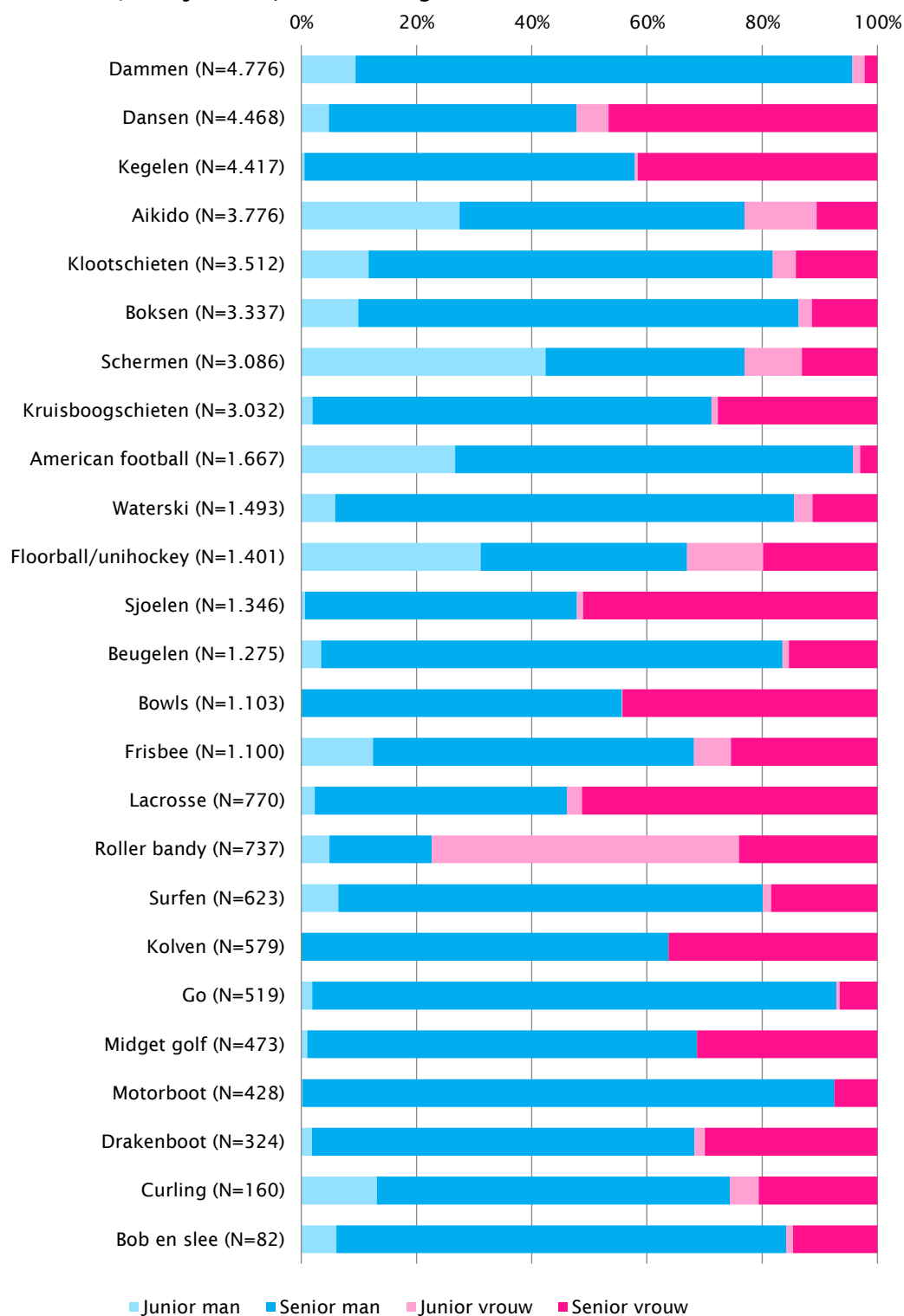
Pulles, I., Leijenhorst, M., Reijgersberg, N., Hilhorst, J. & Lindert, C. van (2014) *Verdiepingsonderzoek buurtsportcoaches 2014. Verbreiding en structurele samenwerking*. Utrecht/Ede: Mulier Instituut/Kennispraktijk.

Selm, A. van en Jagmohansingh, S. (2006) *Wie profiteert (v/m)? Literatuuronderzoek gender budget analyse in de sport*. Bussum/Den Haag: Marktplan Adviesgroep E-Quality: experts in gender en etniciteit.

Tiessen-Raaphorst A & van den Dool R (2014) Sportdeelname. In A Tiessen-Raaphorst *Rapportage sport 2014* (pp 67-84). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

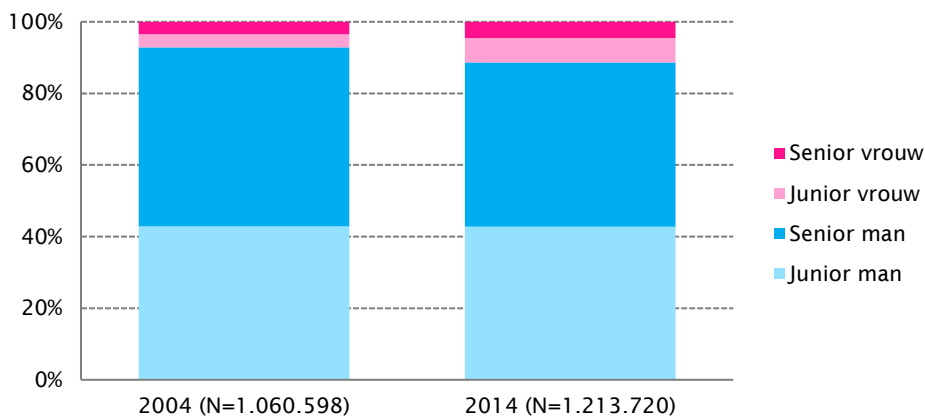
Bijlage

Figuur B2.1 Ledentallen van sportbonden aangesloten bij NOC*NSF in 2014 met minder dan 5.000 leden, naar junioren/senioren en geslacht

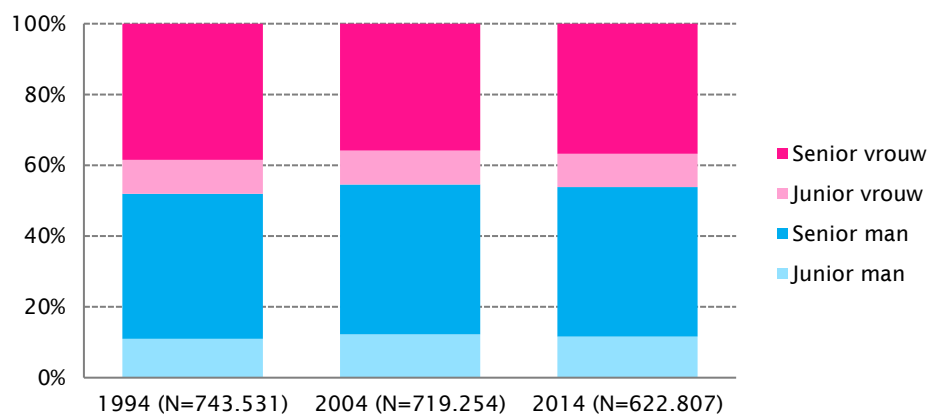
Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur B2.2a Ontwikkelingen leden naar leeftijd en geslacht, 2004-2014: voetbal (KNVB; 1994 geen sekseregistratie)

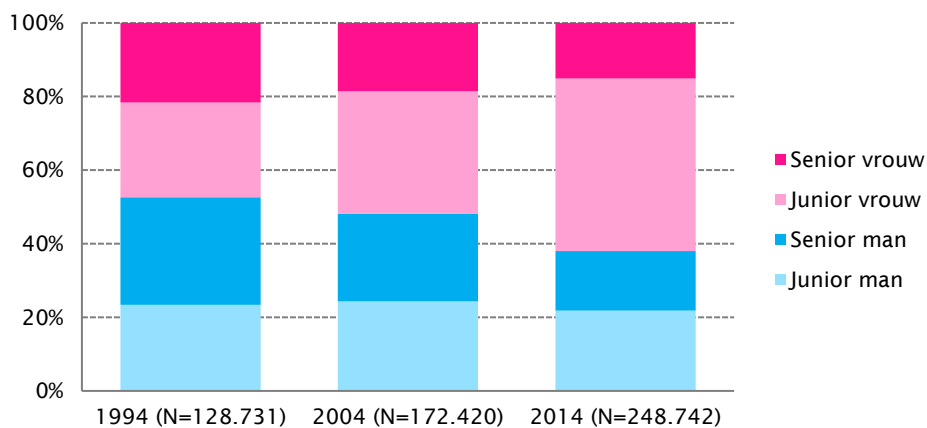
Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur B2.2b Ontwikkelingen leden naar leeftijd en geslacht, 1994-2014: Tennis (KNLTB)

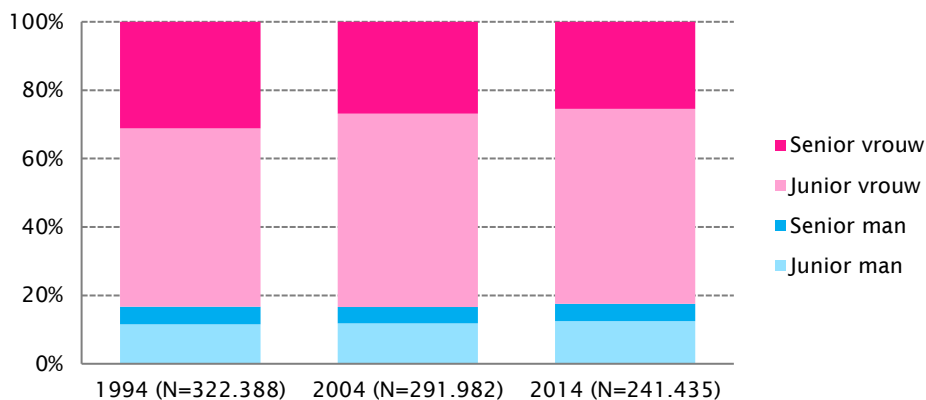
Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur B2.2c Ontwikkelingen ledentallen sportorganisaties in de periode 1994-2014: Hockey (KNHB)

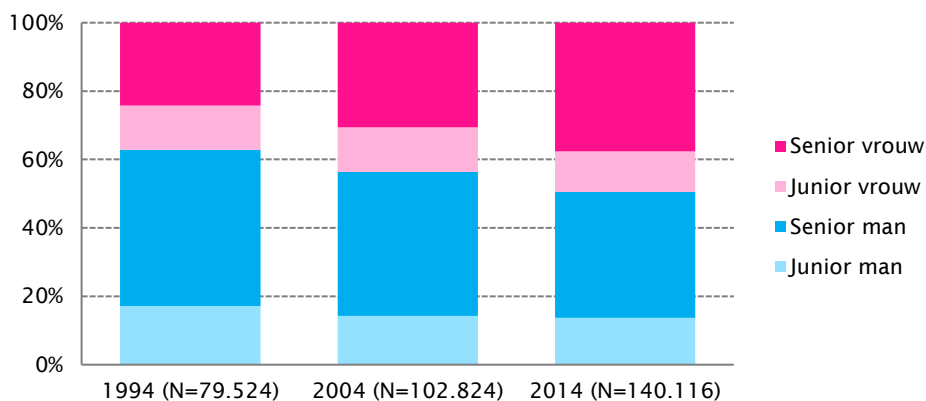
Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur B2.2d Ontwikkelingen ledentallen sportorganisaties in de periode 1994-2014: Gymnastiek (KNGU)

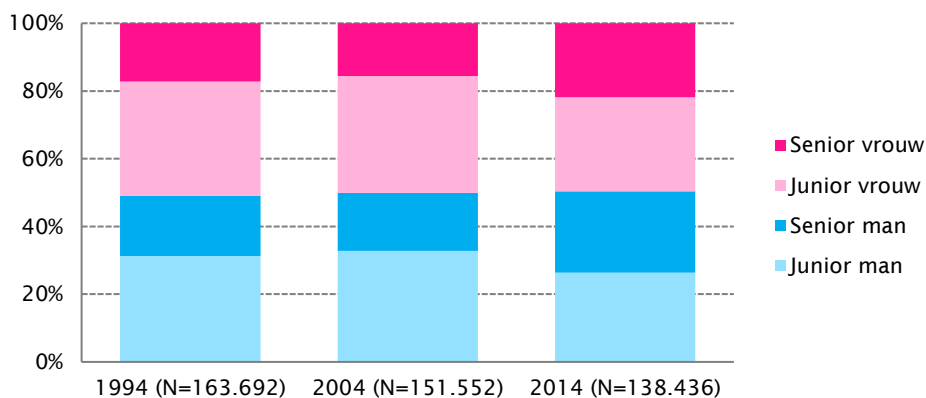
Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur B2.2e Ontwikkelingen ledentallen sportorganisaties in de periode 1994-2014: Atletiek (AU)

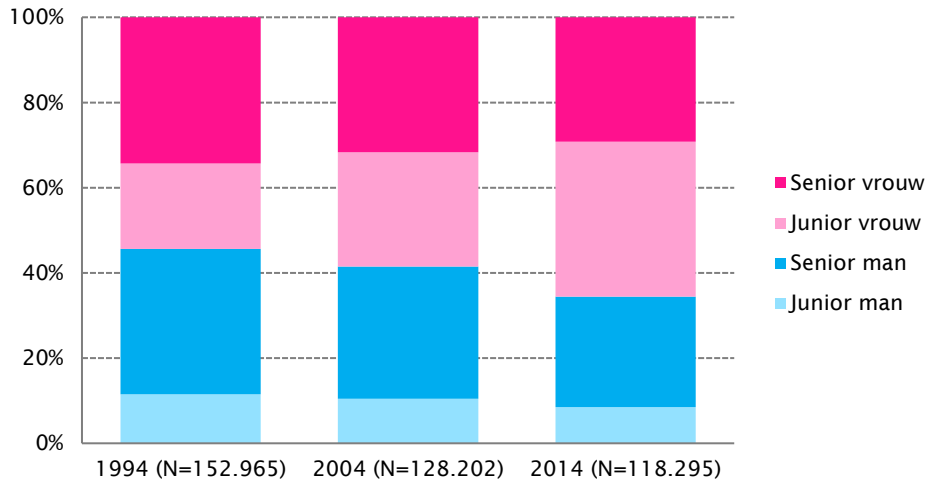
Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur B2.2f Ontwikkelingen ledentallen sportorganisaties in de periode 1994-2014: Zwemmen (KNZB)

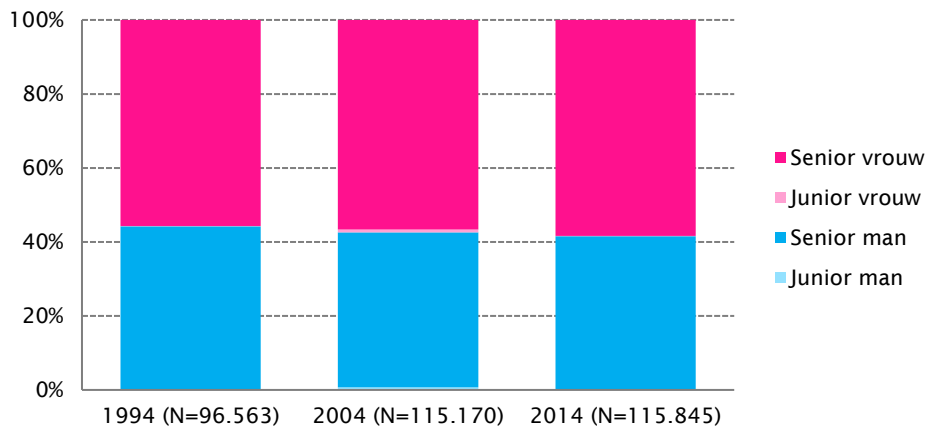
Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur B2.2g Ontwikkelingen ledentallen sportorganisaties in de periode 1994-2014: Volleybal (NeVoBo)

Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Figuur B2.2h. Ontwikkelingen ledentallen sportorganisaties in de periode 1994-2014: Bridge (NBB)

Bron: Ledentalrapportage NOC*NSF (2014), bewerking Mulier Instituut.

Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl